

Rhenen en de familie Van Amerongen

Ad J. de Jong

Toen C.L. van Otterlo en ondergetekende in 1996 Genealogie en Heraldiek te Rhenen publiceerden¹, gaven we al aan dat men alleen al over de lakzegels te Rhenen een boek zou kunnen schrijven. We zijn hier daadwerkelijk mee begonnen, maar dit bleek toch een grotere opgave dan verwacht. Al gauw kwamen we met de historische aspecten in de Middeleeuwen terecht, hetgeen op zich meer studie vereiste dan aanvankelijk ingeschat werd. Inmiddels zijn we al weer 10 jaar verder en wat Charles van Otterlo betreft zal dit een postume publicatie worden.

Wanneer we dieper ingaan op de rechtsverhoudingen in en rondom Rhenen krijgen we te maken met een ware ‘lappendeken’ van Stichts en Gelders bezit. Zo komen we tinsgoederen tegen die ooit toebehoorden aan de abdij Deutz en vielen

Gemeentewapen van Amerongen boven ingang stadhuis.

onder de tinshof Rijnwijk bij Wageningen. Delen hiervan komen later in handen van de familie van Amerongen en voorts Freys van Dolre. Van Iterson^{2,3} stelt dat we weinig weten van deze tinsgoederen van de Van Amerongen's, maar duidelijk is dat de oorsprong hiervan terug te voeren is tot de vroege middeleeuwen.

Leden van de familie (Borre) van Amerongen behoorden tot de Ridderschap van Utrecht en er werden er een aantal commandeur van de Duitse Orde te Rhenen. In vroeger tijd was de commandeur van Rhenen tevens pastoor van de Cunerakerk. Zo wordt Dirc Borre van Amerongen in 1468 genoemd als priester te Rhenen.

Ook was er in de 17e eeuw nog sprake van een ‘Amerongse Tol’ in de Grebbe⁴, welke geheven werd

Zegel anno 1475 van Jan Reyerssoen van Gherixham schepen te Rhenen (Gemeente Archief).

door de Stad Rhenen en vervolgens afgedragen werd aan de familie van Amerongen. Ook betaalden de pachters van het Rhenense veer naast de jaarpacht tevens circa 5% van de pachtsom aan Amerongse Tol.

Boven de ingang van het Gemeentehuis te Amerongen prijkt het gemeentewapen, in zilver een rode schuinbalk, vergezeld van zes zoomsgewijs geplaatste rode leliën. De wapenkleuren zijn tegengesteld aan het wapen van het kasteel of de heerlijkheid, met de kleuren zilver in rood. Dit laatste is tevens het wapen van de familie (Borre) van Amerongen. Daarnaast wordt hetzelfde wapen ook aangetroffen op middeleeuwse zegels van leden van de familie Van Gherixhamme, zodat verondersteld wordt dat zij tot hetzelfde geslacht behoren. In Rhenen worden in 1307 en 1315 de gebroeders Arnoud, Reynier, Hughe en Dideric van Gherixhamme genoemd in verband met vechtpartijen⁵.

Dideric Borre van Amerongen van Gherixhamme, mogelijk schepen te Rhenen in 1362 en later richter te Rhenen, zegelde in 1359 als Bor van Amerongen.

De naam Van G(h)erixham komt men weinig tegen in Nederland. J. Kleytjens⁶ vond in de oudste stadsrekeningen van Culemborg melding van een Claes van Gerixham en 'siin gesellen' in verband met het uitladen van kalk uit een schip. De naam zou verband kunnen houden met de plaats Gerresheim gelegen in de buurt van Kalkar, waar inderdaad kalk vandaan kwam. Kalk was nodig voor het bouwen van torens, kastelen en vestingen. Te Rhenen wordt in de periode 1440-1467 meerdere malen Jan Reyerssoen (Reynerssoen) van Gerixham genoemd als schepen en thynsgenoot. Hij en zijn zoon Reyer, thynsgenoot te Rhenen in 1494, zegelden eveneens met het bekende Van Amerongen wapen, de schuinbalk vergezeld van zes zoomsgewijs geplaatste leliën.

Wijlen ons verenigingslid en amateur-archeoloog Joop Mom vond in de buurt van de Commanderie te Ingen een middeleeuws zegelstempel, met als wapen daarop drie leliën. In het beschadigde randschrift is te lezen: ...ART VAN GERIXHAME. Een opmerkelijke vondst omdat dit de mogelijke voorloper is van het latere wapen van de Van Gerixham's en Van Amerongen's. De schuinbalk zou kunnen duiden op een bastaardbalk.

De naam Van Gerrisheim komt men in latere tijd wel tegen te Ingen en Amerongen.

Een andere Dirk Borre van Amerongen, geb. ca. 1360, overl. 1412, werd ook wel Dirk Borre van Broeckhage genoemd. Hij werd genoemd naar het tinsgerecht Broeckhage in Achterberg dat hij in leen had. Hij zegelde eveneens met het bekende Van Amerongen wapen.

De Van Amerongen's hadden graven in de Cunerakerk. Aernout van Buchell (1565-1641), de bekende Utrechtse historicus en genealoog bezocht, vermoedelijk in 1639, de Cunerakerk in Rhenen en zag daar een 'altaer ofte memorietafel' met 16 wapenkwartieren, waaronder dat van Borre van Amerongen naast dat van Freys van Dolre. Hij merkt voorts op: "In Cunerakerk hangen veel wapenen der verstorvenen ende treffelicken grafsteden werden daer gesien. Op een sarck mette wapen van Borre staet den naem van Henrick van Amerongen".

In 1789 tekende de heraldicus Maximiliaan Louis van Hangest Baron D'Yvoy van Mijdrecht (1774-1840) nog de wapens op van de rouwborden die hij nog aantrof in de Cunerakerk voordat ze verwijderd moesten worden. Zo zag hij de rouwborden van het echtpaar Gerrit (Borre) van Amerongen, overl. 27.2.1675 en Cornelia van Rhede, overl. 2.3.1679. Gerrit van Amerongen, z.v. Jan van Amerongen en Aeltgen de Keyser Gerritsdr., was schepen te Rhenen in de periode 1645/49.

Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins⁷ beschreef in 1919 de graven die toen nog aanwezig waren in de Cunerakerk waaronder die van leden van deze familie van Amerongen, zoals van Hendrick Cornelissen van Amerongen, burgemeester te Rhenen 1607/8, schepen in de periode 1592/1621. Diens broer Aelt (Aelbert,

Alard) van Amerongen was in 1625 schout te Amerongen.

Er waren dus de nodige familiebanden bij de Van Amerongen's over en weer tussen Rhenen en Amerongen. Het zou te ver voeren hier nader op in te gaan. Over de genealogie van de familie (Borre) van Amerongen, beginnend met de gebroeders Diederic, Arnoud (vermeld Amerongen 1266) en Henrick Borre van Amerongen zal worden gepubliceerd in het te verschijnen boek over zegels te Rhenen.

Noten

1. Jong, A. J. de, en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*, Rhenen 1996.
2. Iterson, W. van, *De Stad Rhenen*, Assen 1960.
3. Iterson, W. van, *De historische ontwikkeling van de rechten op de grond in de Provincie Utrecht – Deel 1 (Proefschrift)*, Leiden 1932
4. Jong, A.J. de, 'Zes eeuwen eigenaren, pachters en veerlieden van het Rhenense veer 1350-1958', in: *Oud Rhenen* 1987, no 1.
5. Immink, P.W.A., en A. Johanna Maris, *Registrum Guidonis – Het zogenaamde register van Guy van Avesnes, Vorst-Bisschop (1301-1317)*, Utrecht 1969.
6. Kleyntjens, J., 'Oudste Stadsrekeningen van Culemborg', in: *De Navorscher* 1915, p. 15.
7. Bloys van Treslong Prins, P.C., *Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden – Kerken der Provincie Utrecht*, Utrecht 1919.

Zegelstempel (met lakafdruk) gevonden bij de Commanderie te Ingen. In het randschrift is te lezen: ... art van gerixhame